

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

DS I 62 286

V OBITAMBO

RIMSKEGA ZIDU
NA MIRJU V LJUBLJANI

Spisal spomeniški konservator
dr. France Stele

Ljubljana 1928

Založil Spomeniški urad

Dupl. (45332)
coll.

V OBRAMBO
RIMSKEGA ZIDU
NA MIRJU V LJUBLJANI

Spisal spomeniški konservator
dr. France Stele

Ljubljana 1928

Založil Spomeniški urad

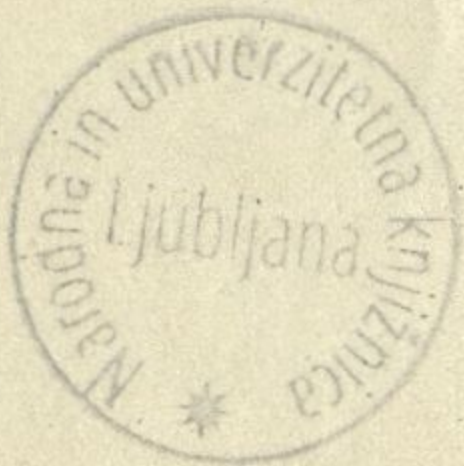
2286

Dupl. coll. ad

~~45332~~

2. 9. 44.

Ponatis iz »Slovenca« l. 1928, št. 163 in 164

030032052

Tiskala Jugoslovanska tiskarna (K. Čeč)
Za izdajo odgovoren dr. Fr. Stelè

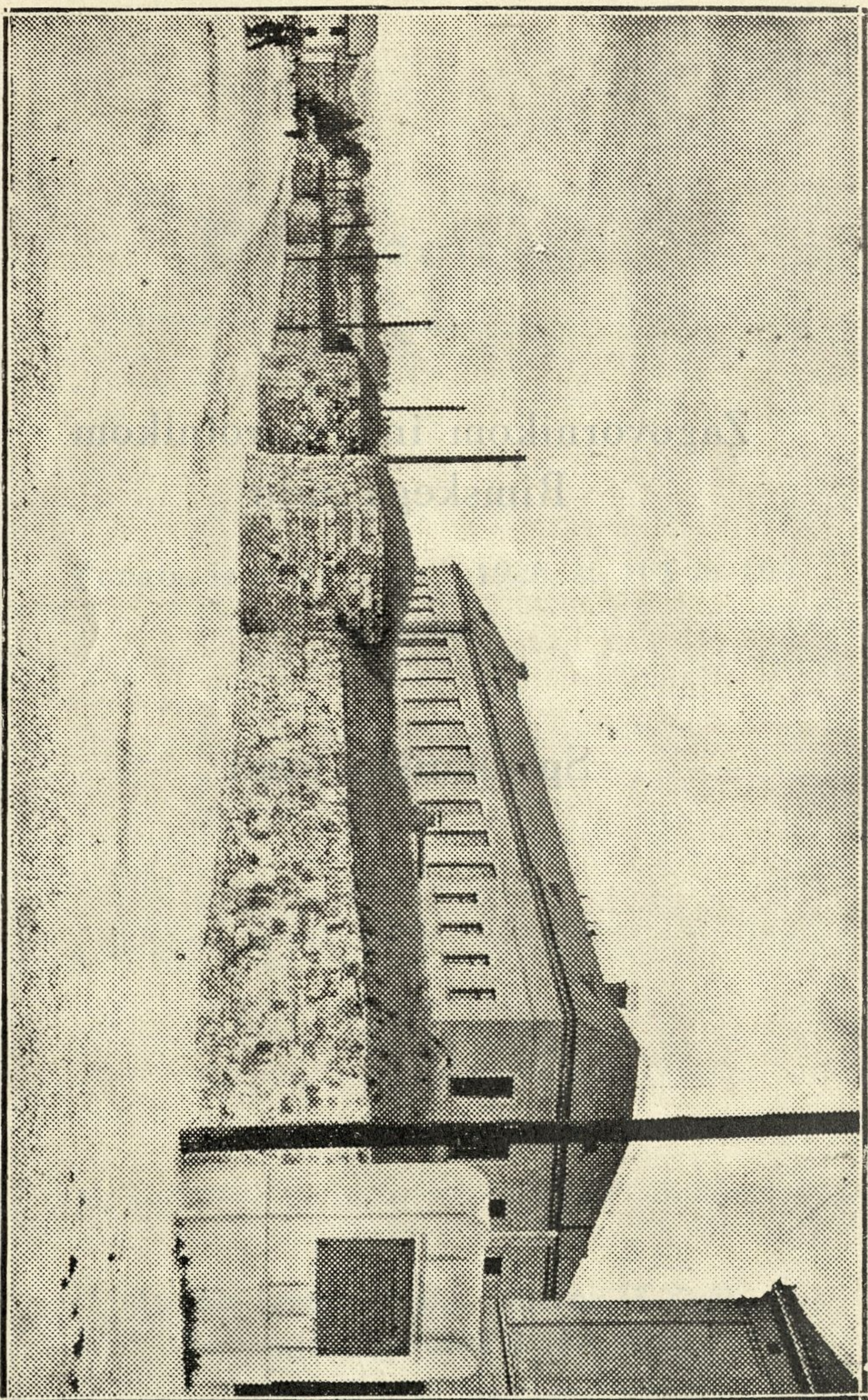
Zagovornikom in nasprotnikom
Rimskega zidu

poklanja

Spomeniški urad

Rimski zid na vrhu / Tipljani

Rimski zid na Mirju v Ljubljani

Po večletnih pripravah, ki so se izvršile v sporazumu s prof. arhitekture Josipom Plečnikom in Spomeniškim uradom, je letos spomladi začel Mestni stavbni urad popravljati Rimski zid na Mirju z namenom, da to, za Ljubljano zadnji čas leto za letom bolj pereče vprašanje, končno tako reši kakor zahteva arheološki pomen tega spomenika in pa estetska ureditev njegove okolice. Istočasno se je začelo mobilizirati javno mnenje za odstranitev tega zidu z motivacijo, da je za znanost brezpomemben, celo, da niti ni več pristen ampak ponaredba iz kamna, ki so ga od vseh strani navozili na Mirje ter da predstavlja nepremagljivo oviro za estetski in deloma tudi prometni razvoj Mirja itd. Posledica te priprave javnega mnenja se je pokazala v časopisnih pozivih za odstranitev zidu (Slovenski Narod) in končno v samostojnem predlogu v občinskem svetu, naj se zid odstrani.

Žalostno in ugledu Ljubljane pred kulturnim svetom naravnost kvarno je, da moramo o tem vprašanju javno razpravljati in z dokazilnim aparatom prepričevati prebivalstvo našega mesta, da so spomeniki tolike starosti in tolike zgodovinske preteklosti kakor Rimski zid na Mirju visoko aktivne postavke v javnem premoženju vsakega mesta, ki ima ambicijo, da obdrži in poveča svoj

ugled pred svetom, tembolj pa v premoženju mesta, ki nastopa kot tretje glavno mesto države in se tujini predstavlja kot tujsko prometno središče mednarodnega pomena.

Cel dejanski stan rimskega zidu je tak, da mora tako moderno spomeniško varstvo kakor moderno mestno stavbarstvo odkloniti gornje ugovore kot popolnoma neutemeljene in mora njim nasproti postaviti ugotovitev pozitivnosti in pomembnosti v vseh navedenih ozirih.

Rimski zid je znanstveno in arheološko ter kulturnozgodovinsko izredno pomemben spomenik. Tudi ni noben falzifikat ampak po principih moderne rekonstrukcije arheoloških spomenikov dopolnjen in zavarovan spomenik.

V naslednjem priobčujem izjave osmerih jugoslovanskih in inozemskih vodilnih arheologov, ki so vsi soglasni v presoji znanstvene, kulturnozgodovinske in spomeniške pomembnosti ter pristnosti rimskega zidu v Ljubljani.

Izjava največjega živečega jugoslov. arheologa
msgr. Frana Bulića :

Doznajem da dio javnoga mnjenja u Ljubljani traži odstranjenje ostataka rimskoga zida u tom gradu. Nadam se, da će boljoj uvidjavnosti gradjana Ljubljane i nastojanju konservatora uspjeti da sačuva Ljubljani taj važan i *jedini vidni preostatak rimskoga predšastnika današnje Ljubljane (rimske Emone)*. Tim je manje umjestno zahtjevati odstranjenje toga zida, što je arhitekt Plečnik (Zbornik za umetnostno zgodovino VII., 176) izradio nacrt za očuvanje toga zida, koji odgovara i načelima njege spomenika i obzirima estetike.

Moram priznati da Spliciáni, moji sugradjani, s kojima sam od 45 godina u borbi za što bolje očuvanje brojnih ostataka Dioklecijanove Palače — i ako su ovdje in ondje od nje nešto izgrizli — ne

bi mirne duše čitav jedan zid porušili; tim manje smije to učiniti Ljubljana, kojoj je taj zid *jedini očuvani vidni ostatak jedne velike kulturne epohe.*

Msgr. Frano Bulić m. p.

Izjava prof. arheologije na univerzi v Beogradu
dr. Nikole Vulića :

Beograd, 14. maja 1928.

Dragi Gospodine!

Vi ste bili ljubazni da me zapitate da li treba rimski zid u Ljubljani razrušiti ili ga treba sačuvati. Hitam da Vam odgovorim da po mom mišljenju taj zid treba spasti, ako je ikako moguće. To je jedna lepa starina kakvih u našoj zemlji nema mnogo. Kad se mi danas trudimo da ne propadne ni najbedniji fragmenat jednog lonca, ni najizlizaniji novac iz rimskog doba, kako ne bismo gledali da održimo *jedan onako moćan i onako lepo očuvan zid kao što je ljubljanski?* Ja sam uveren da su mnogi Ljubljaneci ponositi što u svome gradu imaju takvu starinu, da mnogi s uživanjem odlaze da je gledaju i da nema stranca kome je ne pokazuju.

Ovakve starine smemo rušiti samo u krajnjoj nevolji. Naravno, ja ne znam točno koliko ljubljanski zid smeta zidanju gradjevina u tom delu varoši. Ali držim da se sa malo dobre volje može postupiti po onoj lepoj narodnoj posloviци da budu i vuci siti i ovce na broju.

Srdačan pozdrav

Vaš

N. Vulić m. p.

Izjava prof. arheologije na univerzi v Zagrebu
dr. Viktorja Hoffillerja :

Vrlo poštovani gospodine kolega!

Vrlo mi je žao, što neke ljubljanske novine ustaju protiv toga, da se sačuva i restaurira ostatak rimskoga zida na Mirju.

Ne može biti nikakve dvojbe o tom, da je taj zid vrlo važan historički spomenik, pa da ga treba sačuvati. Ljubljana nema ništa starijega od toga spomenika, pa kako je i inače *Ljubljana jedan od naših najsretnijih gradova baš u tom pogledu, što*

imade mnogo i dobro sačuvanih starih spomenika, to je po mojem nazoru zadaća gradske uprave, da se brine za te spomenike.

Rimski zid na Mirju ne može nikoga smetati, a njegovo sačuvanje ne može toliko stajati, osim ako se silom uništava.

Molim Vas, budite tako dobri i nastojte oko toga, *da se Ljubljana ne ogriješi o principe čuvanja spomenika, jer će joj takav čin zamjeriti cijeli kulturni svijet.*

Izvolite, gospodine kolega, biti uvjereni o mojem dubokom poštovanju.

Pozdravlja Vas

Vaš

Dr. V. Hoffiller m. p.,

univ. prof., direktor nar. arheol. muzeja.

Izjava direktorja Državnega arheološkega muzeja
v Splitu in bivšega direktorja arheološkega
muzeja v Aquileji
dr. Mihovila A b r a m i ć a :

Dragi gosp. kolego!

Izvinite što sam poradi malo dužeg putovanja zakasnio odgovorom na Vaše pismo od 11. maja.

Tužno je da se uopće raspravlja o pitanju porušenja ili uščuvanja bedem starodrevne Emone. *Svako drugo mjesto u kulturnim zemljama, koje ima smisla za svoju prošlost i za svjedoke svoga podrijetla, ponosilo bi se takvim ostacima kakvi su »Mirje« u Ljubljani i čuvalo bi ih do zadnjeg kamena.* Rijetko kada u našoj zemlji bedemi nekog grada su tako stari — pogotovo toliko koliko naša kršćanska era — kao u Ljubljani a još rjedje da su njihovi *utemeljitelji ličnosti svjetske historije* — u našem slučaju car Augustus i Tiberius — i da se mogu dovesti u direktne odnose s vijestima koje nam pruža jedan od najvećih historika t. j. Tacit (Annales I, 20).

Da se spomenici takva zamašanja uščuvaju, o tomu bi morali voditi računa čak i najvažniji i najhitniji zahtjevi modernog života. Ali, gdje ostaci slavne prošlosti nikomu ne smetaju i ne stoje nikako na putu razvitku mjesta kao što je slučaj u Ljubljani, *njihovo uništavanje bilo bi barbarsko djelo, štaviše i zločin!*

Smješno je kazati da u drugim zemljama (n. pr. u Italiji) ima ljepših i potpunijih sličnih ostataka i da se mi u provinciji možemo odreći ovako skromnih spomenika. Kada bi vladalo takovo načelo, nijedno mesto van Italije i Grčke nebi imalo pravo da čuva svoje arhitektonske starine. Neka se Ljubljana ugleda u Verdun, koji sada brižljivo pazi na ratom odkrivene zidine starorimske kolonije koje su mnogo skromnije nego u Ljubljani. *Na sjeveru Italije treba daleko i dugo tražiti dok najdeš n. pr. u Regensburgu (Regina castra) ili Trieru (Treveri) tako važnih ostataka antiknog života iznad zemlje.*

Stoga nemožemo drukčije nego da se u pitanju gradskih zidina stare Emone potpuno slažemo s načelima i zahtjevama g. konservatora Steleta, koja su i *načela čitavog civiliziranog svijeta.*

Dr. Mihovil Abramić m. p.
direktor muzeja.

Izjava prof. arheologije na univerzi v Ljubljani
dr. Balduina Sarije :

Nihče ne dvomi o tem, da je *neutemeljeno uničenje kakega zgodovinskega spomenika, milo povedano, barbarizem.* In zgodovinski spomenik je vendar tudi rimsko mestno ozidje Emone. Ugovor, da je Rimski zid v svoji današnji obliki moderna rekonstrukcija, je pobit s poročilom prof. Walterja Schmida, ki je ta zid izkopal, v »Jahrbuch für Altertumskunde VII«. Tam poroča Walter Schmid, da je bil zid v svojem jedru 4 do 4.5 m visoko ohranjen Zunanjščina je bila pač restavrirana, da se prepreči nadaljnji razpad razvaline pa tudi zato, da se poveča nazornost in estetski učinek tega pomembnega zgodovinskega spomenika. Pri tem pa je W. Schmid z vrsto belih prodnih kamnov, ki jo je položil med staro in novo zunanjščino, vestno označil ob odkritju še ohranjeno višino zunanjščine zidu. *Ne morem sicer povedati, ali so bili restavrirani deli pozidani iz prvotnega ali iz nanovo pripeljanega kamna, vendar je to končno tudi brezpomembno.* Glavno je, da se je restavracija izvršila v prvotnih oblikah, kar se je tu tudi zgodilo. *Take restavracije so z*

*arheološkega stališča popolnoma dopuščene. Opozarjam samo na dalekosežne restavracije, ki so jih izvršili Italijani na antičnih stavbah v Ostiji, Lep-tis Magna itd. ali pa — da omenim slučaj popolne obnovitve kake stavbe na antičnih temeljih — obnovitev Saalburga v Nemčiji. Vse te restavracije so neskončno veliko pripomogle k populariziranju arheološke znanosti in k nazorni sliki o antični kulturi. Emonski rimski zid se res ne more meriti z omenjenimi spomeniki, vseeno pa ima *več kot lokalno zgodovinski pomen* in ga je zato treba čuvati, posebno ker ni nikomur na potu. Spretna restavracija pokvarjenih delov in eventualna ob-saditev bi dvignila tudi estetsko lice tega zidu, ki v tem oziru res marsikaj pogreša.*

Dr. Balduin Saria, izr. univ. prof.

Izjava direktorja Avstr. arheološkega instituta
in profesorja arheologije na univerzi na Dunaju
in enega najuglednejših arheologov sedanjosti
dr. Emila Reisch

in tajnika istega društva, prof. arheologije na
univerzi na Dunaju
dr. Rudolfa Eggerja :

Vest, da naj bi se podrlo rimsko mestno ozidje v Ljubljani, je *vzbudila v avstrijskih strokovnih krogih veliko in neprijetno iznenadenje*. V času, ko povsod stremijo za ohranjevanjem zgodovinskih spomenikov bodisi iz pietete ali v interesu tujskega prometa, bi se moral po našem mnenju *tako obsežen in tako daleč znan stavbinski spomenik* kot je mestno ozidje Emone na vsak način rešiti in stalno zavarovati.

Prepričani smo, da bodo končno zmagali oni, ki znajo ceniti domače zgodovinske spomenike in ne bodo dopustili, da se *ponosni znanik, ki stoji od začetka našega časovnega štetja sem, prena-gije-no in nepietetno odstrani*. Poznejše generacije bi se morale sicer hudovati nad sedanjimi Ljubljančani, ker bi jih oropali *edinstvenega spomenika svoje vrste*.

Prof. dr. Emil Reisch, direktor Avstr. arh. instituta.

Dr. Rudolf Egger, tajnik Avstr. arh. instituta.

Izjava prof. arheologije na vseučilišču v Gradcu
dr. Walterja Schmid a,
ki je vodil svoj čas odkopavanje zidu in njega
restavriranje:

Graz, dne 19. maja 1928.

Dragi gospod kolega!

Glede pomena Rimskega zidu v Ljubljani lahko opozorim kar na svoja izvajanja l. 1912. v »Laibacher Zeitung«, ki Vam jih prilagam v ponatisu.

Mestno ozidje Emone je edinstven spomenik svoje vrste. Manjši ali večji ostanki rimskih ozidij so se ohranili v drugih rimskih mestih, kakor n. pr. v Wormsu, kjer so veliko manjši kos mestnega ozidja pietetno konservirali. Mestnega ozidja Emone pa ne dosega niti po velikosti niti po dobri ohranitvi nobeno drugo dosedaj znano rimsko mestno ozidje severno od Apeninov.

Resnično sliko mestnega zidu neposredno po odkopanju kaže sl. 1 v mojem delu »Emona«, v »Jahrbuch f. Altertumskunde VII.« str. 69. Primerjanje s sedanjim stanjem kaže, da so se izvršila samo najpotrebnejša ohranitvena dela, da se obvaruje zid, ki je bil po odstranitvi varujoče ga zemlje močno izpostavljen, pred nadaljnjim kršenjem. V prvi vrsti je bila popravljena vidna zunanjščina s kamni, ki so odpadli in ležali ob podnožju zidu; dopolnilo se je jasno omejilo s prodnimi kamni, da bi bil za vsakogar pojasnjen prvotni stan; ta način se je porabljal posebno v Švici (Vindonissa — Windisch) in pri kastelih nemškega limesa. Prim. o tem 1. Jahresbericht der Schweiz. Ges. f. Urgeschichte, str. 79. Istih načel se drže Italijani, ki gredo pri popravilih in rekonstrukcijah še dalje. V Voditelju po Ostiji, ki je pred kratkim izšel, piše vodja izkopavanj, Guido Calza, v nemški izdaji str. 77: »Pri restavriranju se je uporabljal sistem, da se obnavlja lateritno kritje nad najdenimi zidnimi kamni samo tam, kjer je neobhodno potrebno, da se drobci zopet spojijo. Novi zid se stavi 1 cm oddaljen od starega, da ga bo lahko spoznati. To so ojačitvena in spojitvena dela, h katerim spadajo tudi opore z lesenimi in železnimi tramovi in marmorno po-

kritje sten nekaterih javnih poslopij kot n. pr. gledališkega proscenija, na katerem so se našle še jasne in nedvomne sledi.«

Prisrčno pozdravlja

Dr. Walter Schmid, m. p.

Rimski zid tudi najmanj ne ovira razvoja estetskega lica Mirja, ampak more in mora postati osnovni člen in oporišče estetske ureditve svoje okolice.

Bolj kakor vsako lajiško utemeljevanje izpodbija vse ugovore in pomisleke izjava, ki jo je napisal v prilog Rimskemu zidu aktiven arhitekt prof. Josip Plečnik in ki slove:

Spoštovani gospod doktor!

Pripravljeni predlog ni prav nič čudnega — seve pri nas, kjer teče Ljubljana po šinah.

Kaj bi dali drugje za rimski zid!

Walter Schmid bi imel na njem svoj pošteno zasluženi monument. Če bi šlo po njegovem — tako si mislim jaz — bi bilo polje od Rimske ceste do Gradaščice zastraženo in rezervirano. Tisoče tujcev bi hodilo gledat tlorise rimskih hiš, njih naprave, mozaike, okrasje — med njimi lepe nasade, fontane, čista pota — v ozadju ljubljanski Olymp: klasično silhueto kakor iz jezera se dvigajočega Krima in veliki muzeji vseh rimskih ostalin dežele Kranjske.

Ah kje! Je tam za dve nadstropji previsoko, korektno ploho poslopije srednje tehnične šole. — med Rimskim zidom in Gradaščico, kjer se začinja »Jug«, se je pa nabreklo nedisciplinirano kočevje.

Niti nov potres ne reši več te pokrajine — —

Praktični del načetega vprašanja pa si predstavljam takole:

Rimski zid se mora za vsako ceno popraviti, — samo da bi bilo delo res trajno.

Uredijo naj se nasadi pred in nad njim z najboljšim okusom.

Določi naj se prometna črta ceste rimske legije, tako da bo ohranjen ogel zida s stolpom, in dovrši.

Na ravnico med poslopjem delavnic tehnične srednje šole in Rimskim zidom naj se postavi mal lapidarij rimskih starin, ki leže mrtve v kletih muzeja.

To približno je prvi del dolžnosti občine, ki naj pomni: »Die Schönheit einer Stadt ist ein Stück ihrer Betriebskraft. Man kann ruhig Geld hineinstecken, das sich nicht verzinst. Es verzinst sich doch.« (Višji stavbeni ravnatelj dr. Schuhmacher — Hamburg).

Dati pod zaporo Rimski zid preko slikovitega tzv. Jakopičevega vrta, »fortice« in Križank bi bil drugi del te dolžnosti.

Tretji del pa bi bil: izročiti možem evidenco, oskrbo in ohranitev teh in vseh drugih starin mesta ter jih tako obvarovati pred vsemi nadaljnimi atakami buržoazije. Kajti: »Der weise Mann, der den Spruch aufstellte: Ueber Geschmack lässt sich nicht streiten, — war ein Egoist. (Er wollte sich die törichten Stunden ersparen, die man vergeudet, wenn man mit schwerhörigen über Musik rechten muss. Aber aller Egoismus rächt sich. Hinter dem Schutzwall dieses Spruches diktieren nunmehr die Schwerhörigen ungestört ihre Musikansichten der ganzen Welt). — Dr. Schuhmacher — Hamburg.

Današnjemu Ljubljancu ni nič neznosnejše kot jasna monumentalna linija — odtod, odtod to sovraštvo do Rimskega zidu.

Plečnik m. p.

Edino eno orožje bi ostalo nasprotnikom rimskega zidu in bi se dalo z vsaj navideznimi argumenti zagovarjati in sicer, da je rimski zid resna ovira prometnim zvezam za zidom nastale nove kolonije z mestom. Vendar pa

rimski zid ne predstavlja tudi nobene resne in z malo dobre volje nepremostljive prometne ovire.

Leta 1912. sta voditelj izkopnin na Mirju prof. Walter Schmid in takratni ravnatelj drž. obrtne šole Ivan Šubic v spomenici, naslovljeni na nemški viteški red, mestno občino ljubljansko in na c. kr. centralno komisijo za varstvo spomenikov fiksirala glavne obrise programa, po katerem naj bi se postopalo pri ureditvi zidu in njegove neposredne okolice. — **Poudarila sta važnost ohranitve celega zidu in še posebej ogla z okroglim stolpom pri Paichelovem zidu.** Zato sta predlagala, da ostane Ulica rimske legije, ki ob tem stolpu zadene zid, zágata in naj bi se ves težki promet na ono stran zidu vršil po Gorupovi ulici. Vendar se je že takrat začela oglašati zahteva, da se odpre tudi drugi normalni prevoz na ono stran zidu s podaljšanjem ulice rimske legije. Že na komisiji dne 19. septembra 1913 je bil predlagan kompromisni predlog, ki je upošteval zahtevo po zvezi te ulice z ozemljem za zidom pa tudi ustrezal zahtevi spomeniškega varstva po ohranitvi edinega še ohranjenega ogelnega stolpa rimske Emone. Po vojni je postalo to vprašanje posebno aktualno, ko se je začela graditi stanovanjska kolonija onkraj zidu. Konservator je zopet predlagal že pred vojno zamišljeno rešitev, **arhitekt Plečnik pa je izdelal in predložil Mestnemu stavbnemu uradu načrt, ki praktično in estetsko rešuje to idejo.** Po njegovem načrtu bi se kakih 50 metrov predno zadene zid, Ulica rimske legije zapognila na desno na Paichelov vrt in bi se po njem nadaljevala do stika z ulico na Mirju in drugimi tam se stikajočimi prometnimi žilami. Tako bi za težki promet izza rimskega zidu v mesto služili Gorupova in Ulica rimske legije, lahek promet pa bi posredovala

tudi med obema ležeča Murnikova ulica, ki bi se je z ozirom na ohranitev pristnega rimskega prehoda skozi ozidje ne smela razširiti, pač pa bi se moral ta prehod estetsko zadovoljivo rešiti, s čemer bi tudi zunanje lice celega zidu precej pridobilo na estetski zanimivosti za sodobni okus. Tudi to vprašanje je arhitekt Plečnik že estetsko zadovoljivo rešil s *celotnim projektom za ureditev zidu* s tem, da projektira prehod te ulice skozi zid kot kamenit, dekorativen, radi prometa primerno dvignjen lok.

Za sodobnost je poleg prometnega eno najvažnejših z rimskim zidom zvezanih vprašanj estetsko vprašanje.

Ta stran vprašanja sedaj praktično sploh še ni prav načeta in ta pomanjkljivost je tudi eden glavnih vzrokov, da so okoličani z zidom nezadovoljni, posebno odkar je zid zopet napol razvalina. Že Schmid in Šubic sta l. 1912 predlagala v zgoraj citiranem predlogu, da se to vprašanje reši z vrtnarsko zasaditvijo nasipa z nizkim drevjem in grmičevjem in vrtnarskim oskrbovanjem zelene ruše na zidu. Tudi omenjeni Plečnikov načrt predlaga rešitev v tem smislu. Radi nasebine pred zidom in ulice ob njem stoji danes v prvi vrsti vprašanje ureditve trotoarja ob zidu, ograditev pasu ozemlja med zidom in trotoarjem ter zasaditev ograjenih mest ob zidu s travo in plezalkami, ki bi dale golemu zidu prijetnejše lice; predvidene so dalje klopice in dekorativna izrabitev sedaj z deskami zadelane obokane dupline za srednjo tehnično šolo.

Kameni rimskega zidu, ki so navidez brezpomembni, tudi sami glasno govore o veliki zgodovini, ki je šla mimo in preko njih.

Ohranili so se namreč *odlomki napisne plošče*, ki se je nahajala nekdaž na zidu in poročala, da je bilo **emonsko ozidje postavljeno l. 14-15 po Kr. po naročilu Avgusta in Tiberija**. Leta 238 so emonski meščani zažgali vrata templjev in hiš, da izpolnijo navodilo senata in ovirajo Maksimina, ki je prodiral proti Ogleju. Leta 388 je po zmagah pri Sisku in Ptuju Emona slovesno sprejela Teodosija. Leta 407/8 je taboril pri Emoni Alarih na pohodu iz Epira v Norik, na kar ime Emona izgine iz zgodovine. Končna razrušitev mesta in ozidja se pripisuje Atili okrog l. 452.

Med antičnimi zgodovinskimi pričami o Emoni in njenih ozidjih se nam je ohranilo poročilo, ki se po svoji neposredni živahnosti meri naravnost z današnjimi časniškimi poročili o važnih dnevnih dogodkih. Leta 388 poleti je pobil cesar Theodosius pri Sisku vojsko usurpatorja Maxima. Marcellinus, letega brat, je zbral bežeče ostanke in jih postavil pri Ptuju iznova v boj. Tudi tu je Theodosius zmagal: nadaljeval je pohod proti Italiji ter prišel gredoč do Emone, ki je obvladovala cesto, držečo prek Alp. Mesto, dasiravno utrjeno, se mu ni upiralo, nasprotno, pripravilo mu je svečan sprejem. Ta sprejem živo opisuje sodobni retor **Drepanius Pacatus** v svojem panegiriku *Theodosio Augusto* 37. V malce skrčenem prevodu prof. Ant. Sovréta se to mesto glasi takole (n. b. retor je ta slavospev l. 389 pred senatom v Rimu sam govoril):

»Ko je dospela vest, da se bližaš, je »pia Haemona« širom odprla svoja vrata pa Ti v pisani množici z burno nestrpnostjo pohitela nasproti. Mesto si je oddahnilo kakor po dolgem obleganju; vse prebivalstvo je prevzela tolika radost, da bi se utegnila zdeti pretirana, če ne bi bila očitno vrela iz odkritih src. Veselo vriskáje so Ti prihajale trume na pot. Vsa okolica je odjekala od petja in zvenčanja kreguljcev. Tu si slišal zbor, ki je prepeval Tebi v triumf, tam je drugi ubiral nárek usurpatorju na pokòp — oni zmagovalcu veselo dobrodošlico pojoč, ta poraženemu za zmerom »srečno pot« želeč. Kamorkoli Ti je stópila noga, povsod Te je obdajala množica svetá, valovala pred Teboj, se zgrinjala v sprévod za Tabo in Ti končno do kraja zastavila pot. Nihče ni v gneči pazil na sebe, nihče do Tebe čuval obzirnostnih mej: nevzdržni slap šumnega navdušenja Te je z ljubeznivim nasiljem potegnil vase. In svečani sprejem pred samim **obzidjem**, ki ti ga je priredilo svobodno plemstvo in občinski zastop v sijaju bele odeve in kolegij flaminov v blesku municipalnega škrlata in višje svečeništvo v dostojanstvu svetlih tiár! Kje najti besedo za ustrezen opis? **In mestna vrata, s kitami zelenja ovenčana!** In soj plamenic na noč, ko da so dnevu podaljšale luč! In domovi, vsi prazni, ker je, kar leze in grede, napolnilo ceste in trg! Sivi očanci so Ti vzklikali čestitajoč, trajno pokornost Ti je slovesno obljubila čvrsta dečad. Veselje je prešinjalo matere, občutek varnosti srca deklet. Resnično, nisi še vojne končal, že si obhajal triumf!«

Osnovni vidiki za končnoveljavno rešitev vprašanja Rimskega zidu.

Dostojanstvo Ljubljane kot mesta, ki se rado hvali s svojo staro kulturno preteklostjo in stremi za tem, da postane mednarodno privlačno središče tujskega in turističnega prometa, zahteva kategorično, da se enkrat za vselej odstavi z dnevnega reda komunalne politike vprašanje, kakšna bodi bodočnost najstarejšega kulturnega spomenika Ljubljane. **Nesporno mora postati načelo, da se bo zid ohranjeval.** Takoj, ko to načelo sprejmemo, pa se moramo tudi že zavedeti, da nam to dejstvo nalaga prav konkretne dolžnosti, preko katerih ne moremo na dnevnem red s kakimi polovičarskimi ukrepi. Stanje zidu je namreč tako, da danes ne zadovoljuje niti s stališča čiste ohranitve niti z estetske strani. Rešitev tega vprašanja mora zadovoljiti obe stališči: Zid se mora kar najpopolnejše zavarovati pred daljnjim razpadanjem, istodobno pa se mora njegova neposredna okolica urediti tako, da se bo neprisljano nudil kot bistven sestavni del ondotnega dela mesta in tako izpolnjeval poleg arheološko spomeniške tudi estetsko vlogo, s čemer bo njegovi spominski vrednosti dodana tudi tista vrednota, ki jo edino vpošteva sodobnost, kadar ne vrednoti po ne splošno spoznanih starinoslovskih momentih. Arhitekt Plečnik je v svoji izjavi v prilog zidu zasanjal lepo sanjo o čisto sodobnih estetskih vrednotah, zvezanih z rimskim zidom. Kljub temu, da je na Mirju že toliko prejudicov, ki onemogočujejo uresničitev te umetniške sanje, še vedno obstoji za ljubljansko komunalno politiko

možnost, da estetske elemente rimskega zidu izrabi. *Mnogo se namreč še da z malim naporom rešiti in urediti tako, da bo Mirje zanimiv in obenem prijeten mestni del.* Pot pa, po kateri moremo priti do tega cilja, je samo ena in ne dopušča nobenega popuščanja in polovičarstva: **Za Mirje je treba izdelati enoten načrt, ki bo stavbni in okraševalni politiki v tem delu mesta enkrat za vselej vodilo in ki bo absolutno merodajen za vsak nadaljnji ukrep.**

Spomeniški urad predlaga torej merodajnim činiteljem tale način reševanja vprašanja rimskega zidu, ki se v bistvu sklada s samostojnim predlogom občinskega svetnika dr. Jos. Jeriča: *Mestni svet naj kot definitivno vodilo za vsa dela, zvezana z rimskim zidom, odobri generalni načrt, katerega izdelava naj se poveri Mestnemu stavbenemu uradu, občinskemu stavbnemu odseku, prof. arhitekture Jos. Plečniku in Spomeniškem uradu.* Ta načrt naj obsega vsa, z rimskim zidom kakorkoli zvezana vprašanja.

Praktična stran predloga pa je tale: **Pričeto popravilo zidu naj se takoj in čimprej izvrši po sistemu, ki ga je zamislil Walter Schmid.** Vrh zidu, na katerem leži in ostane tudi nadalje ruša, se mora zavarovati tako, da mokrota od zgoraj ne bo mogla stalno ogrožati zidu. Takoj za tem in deloma vsporedno s tem naj bi se uredil trotoar ob zidu in nasadi pred in za zidom ter definitivno izpeljala oba prehoda, Murnikova ulica in Ulica rimske legije. Ureditev prvega prehoda je važna radi estetske ureditve zidu, druga iz prometnih potreb naselbine za zidom, ker bo s tem sam po sebi odpadel očitek, da ogel

z okroglim stolpom ovira zvezo z mestom. **Za vsa ta dela že obstojajo načrti iz Plečnikove šole, ki čakajo samo na izvršitev.**

Mislím pa, da se je z izvršitvijo teh, prav neposredno z zidom zvezanih nalog *Ljubljana še mnogo premalo oddolžila spomenikom rimske Emone*. Naravno bi namreč bilo, da se razen ohranjanja zgodovinsko važnega ozidja odkrije in stalno kot nekak muzej na mestu ohranjuje kak pomembnejši objekt, ki je še zakopan v zemlji. Odkopani, pred vremenskimi in zlobnimi poškodbami zavarovani temelji kakega važnejšega rimskega poslopja z vsemi napravami in mozaiki bi bili za mladino, ki se uči v šoli o rimski kulturi, neprecenljivega, nazorno vzgojnega pomena, pa tudi za turiste stalno privlačen objekt. Rezervacija za to v poštev prihajajočega zemljišča bi občini ne nalagala prevelikih bremen, imela bi pa ogromen idealni pomen.

Odprto vprašanje ljubljanske bodočnosti je še z rimskim zidom posredno ozko zvezano vprašanje ozemlja, ki ga oklepa rimski zid na drugem še ohranjenem oglu ob *Emonski cesti*. To je svet ob tako zvani *Fortici* in ob *Jakopičevih poslopih*. Ta del starega Mirja je še ohranil precej prvotnega značaja in razporeženja ter bi se s spretno izrabo svojih osnovnih elementov dal za posebno estetsko lice Ljubljane plodonosno izrabiti. Generalni načrt bi na vsak način moral že sedaj rešiti tudi bodočo usodo tega dela.

Caveant consules ne quid detrimenti capiat res publica labacensis!

Čitajoča javnost bi storila krivico odločujočim činiteljem v javni upravi mesta, ako bi iz tega javnega opozorila sklepala, da oni pospešujejo akcijo proti rimskemu zidu. Izjaviti moramo še več: teoretičnega razumevanja in pripravljenosti, da se za zaščito zidu potrebno ukrene, so pokazali ob vsaki priliki zadosti. Naš apel je naperjen v prvi vrsti na tiste, po izjavi časnikarske notice v »Slovenskem Narodu«, celo visoko inteligentne predstavnike ljubljanske družbe, ki so akcijo proti zidu podpirali in s svojo avtoriteto ljubitelje ljubljanske starine vsaj za trenutek ostrašili z bojaznijo, da bi plebiscit utegnil izreči obsodbo nad zidom v pravdi, v kateri tako zvano javno mnenje ne more biti nikakor poklican sodnik, ker sploh ni zmožno, da bi objektivno presodilo argumente za in proti, ampak se po slučajnem nastroju zaganja sedaj v to, potem zopet v drugo stran. *Ne na javnem mnenju, ampak na diktatoričnem modrem upravljanju poverjenih nalog javnega gospodarstva mora temeljiti odločevanje v takih vprašanjih, katerih dalekosežnosti povprečni meščan sploh presoditi ne more.* Upravnike javnega premoženja zadene v tem slučaju krivda samo toliko, kolikor so zamudili s tem, da že zdavnaj vsaj v osnovnih obrisih niso dali sankcionirati občinskemu svetu načrta glede bodočnosti Mirja in posebej Rimskega zidu, na katerega izredno važnost so že ob njegovem odkritju glasno opozorili ugledni znanstveniki in se je celo hladni vodja avstrijskega arheološkega instituta *prof. Emil Reisch* razvnel takrat do izreka, *da je ljubljanski zid »biser med rimskimi spomeniki v Avstriji«*, graški profesor W. Schmid

pa je v obsežnem delu obdelal ljubljanske izkopnine v Jahrbuchu f. Altertumskunde VII. (1913), str. 61 do 217 pod naslovom *Emona*. *Samo odlašanje z jasno, važnosti predmeta odgovarjajočo opredelitvijo stališča mestne uprave do Rimskega zidu je vzrok, da smo dvajset let po odkritju še vedno neodločni in vprašanje rešujemo s polovičnimi sredstvi in ga zapostavljamo napram drugim vprašanjem komunalne politike.* Uprava, ki se pomena vprašanja zaveda, je dolžna in si bo tudi znala pridobiti sankcijo zastopnikov prebivalstva v občinskem svetu za dalekosežno akcijo.

Mirje in rimski zid pa naj bosta obenem opomin, da je *v vprašanjih mestnega stavbarstva treba stalno za desetletja in eventuelno za stoletja naprej misliti in snovati.* Ni zadosti, če se izdelujejo regulacijski načrti za nove dele Ljubljane, o katerih potrebi in važnosti se pogosto javno razpravlja, ampak je vsaj toliko važno, opredeliti, kaj se sme in kako se sme v osrčju mesta, na Mestnem in Starem trgu itd., ter je treba jasno oblikovati misel, po kateri se bo ravnala enkrat neizbežna regeneracija n. pr. šentjakobskega mestnega dela, kakšna bo bodočnost Vodnikovega trga in za mestno sliko in tujskoprometno velevažnega Gradu. Še več: *Treba je imeti jasno misel tudi za slučaj, da bi se sistematično regeneriral z novimi stavbami ves Mestni in Stari trg ter okolica stolnice, torej estetsko osrčje Ljubljane, ali pa da bi nova katastrofa kedaj prisilila prebivalstvo, da ga pozida na novo.*

Zopet poudarjam, da bi v spodbudo predstavnikov in izvršiteljev uprave mesta ne bilo treba javno pribijati teh, v evropskih mestih

že zdavnaj uveljavljenih načel, ker so zadnja leta pokazali veliko razumevanja za ta vprašanja; treba pa je to povedati prav glasno tako zvanemu javnemu mnenju, *da bo več zapalo voditeljem teh akcij*, katerih končnih, za desetletja naprej usmerjenih ciljev ne razume in jih tudi razumeti ne more. Arhitekt Plečnik pravi v svoji izjavi, da je spomniške zadeve mestne uprave treba brezpogojno izročiti v roke *možem*, s čimer hoče poudariti prav to nedvomno resnico, da javno mnenje ne more in ne sme biti merodajno za taka vprašanja, ter bi se moral ustvariti sosvet mož, ki so s strokovno delavnostjo ali pa z veliko ljubeznijo do stvari, kvalificirani, da odločajo o takih vprašanjih. Ta sosvet bi imel nalogo, da v konkretnih slučajih pomaga mestni upravi s svojimi mnenji in predlogi in daje inicijative za take akcije, ki jih pri svojem rednem delu ne more imeti v evidenci noben odsek občinskega sveta in celo mestni stavbni urad ne, ako si ne ustvari posebnega oddelka, ki bi se samo s tem pečal.

Poudarjam končno, da so Ljubljani nastale v novi državi, kjer je njen notranje in zunanje politični položaj bistveno spremenjen in je iz pasivnega postal visoko aktiven, tudi čisto nove naloge in dolžnosti, med katerimi poleg tujsko-prometne ni zadnja ta, *da Ljubljana smotreno goji svoj kulturnozgodovinski milje*, ki je ena najpozitivnejših postavk v bilanci njenega ugleda v notranjem in zunanjem svetu.

Rimski zid kot kulturno zgodovinski spomenik pa ni samo lokalna, ampak mednarodna vrednota. Zato: Caveant consules!

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIČNICA

00000472402

